

**MADANIY-MA'RIFIY MUASSASALARDA INKLYUZIV FAOLIYATNI
TASHKIL ETISHNING NAZARIY-HUQUQIY ASOSLARI VA ZAMONAVIY
YONDASHUVLAR****Mamataliyev Faxriddin Muhammadovich**

O'zbekiston davlat san'at va
madaniyat instituti Magistranti

mamataliyevfariddin@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur maqolada madaniy-ma'rifiy muassasalarda inklyuziv faoliyatni tashkil etishning nazariy-huquqiy asoslari hamda zamonaviy yondashuvlari tahlil qilinadi. Inklyuzivlik tamoyilining madaniyat sohasida qo'llanishi, nogironligi bo'lgan shaxslar hamda ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarning madaniy hayotdagi ishtirokini ta'minlash mexanizmlari yoritiladi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasida inklyuziv madaniy muhitni shakllantirishga qaratilgan normativ-huquqiy hujjatlar va xalqaro tajribalar o'rganiladi. Tadqiqot natijasida madaniy-ma'rifiy muassasalarda inklyuziv faoliyatni rivojlantirish bo'yicha ilmiy xulosalar hamda amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Аннотация

В статье анализируются теоретико-правовые основы организации инклюзивной деятельности в культурно-просветительных учреждениях. Рассматриваются вопросы участия людей с инвалидностью и социально уязвимых групп в культурной жизни общества. Особое внимание уделяется нормативно-правовой базе Республики Узбекистан и международному опыту развития инклюзивной культурной среды.

Abstract

This article analyzes the theoretical and legal foundations of organizing inclusive activities in cultural and educational institutions. Special attention is paid to ensuring equal participation of people with disabilities in cultural life. The study also reviews the legal framework of Uzbekistan and international practices aimed at developing an inclusive cultural environment.

Kalit soʻzlar: inklyuzivlik, madaniy-maʼrifiy muassasalar, madaniy siyosat, nogironligi boʻlgan shaxslar, ijtimoiy integratsiya, madaniy xizmatlar.

Kirish

Hozirgi globallashuv jarayonida jamiyat rivojlanishining muhim yoʻnalishlaridan biri inklyuziv jamiyatni shakllantirish hisoblanadi. Inklyuziv jamiyat konsepsiyasi jamiyatning barcha aʼzolarini teng huquqli ishtirokchi sifatida koʻrishni nazarda tutadi. Bunda nogironligi boʻlgan shaxslar, ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlar hamda turli ijtimoiy guruhlarining jamiyat hayotidagi faol ishtirokini taʼminlash muhim hisoblanadi.

Madaniyat sohasi insonning maʼnaviy kamolotida muhim rol oʻynaydi. Madaniy-maʼrifiy muassasalar – madaniyat markazlari, kutubxonalar, muzeylar, teatrlar va boshqa tashkilotlar aholining madaniy ehtiyojlarini qondirishga xizmat qiladi. Shu sababli ushbu muassasalarning faoliyatini inklyuziv tamoyillar asosida tashkil etish jamiyat rivojlanishida muhim ahamiyatga ega.

Ilmiy tadqiqotlarga koʻra, madaniy faoliyat insonning ijtimoiy moslashuvi va shaxs sifatida rivojlanishiga ijobiy taʼsir koʻrsatadi (Abdurahmonov, 2018). Ayniqsa, nogironligi boʻlgan shaxslar uchun madaniy faoliyat ularning jamiyatga integratsiyalashuvida muhim omil hisoblanadi.

Inklyuziv faoliyatning nazariy asoslari

Inklyuziya tushunchasi lotincha *inclusio* soʻzidan kelib chiqqan boʻlib, “qoʻshilish” yoki “ichiga olish” degan maʼnoni anglatadi. Ilmiy adabiyotlarda inklyuziya jamiyatning barcha aʼzolariga teng imkoniyatlar yaratish jarayoni sifatida talqin qilinadi.

Mutaxassislarning fikriga koʻra, inklyuziv madaniyat jamiyatda ijtimoiy tenglikni taʼminlashga xizmat qiladi. Bunda madaniy muassasalar aholining barcha qatlamlari uchun ochiq boʻlishi lozim .

Madaniyat sohasida inklyuzivlik quyidagi yoʻnalishlarda namoyon boʻladi:

- madaniy xizmatlarning barcha uchun ochiqligi;
- madaniy muassasalarning infratuzilmasini moslashtirish;
- nogironligi boʻlgan shaxslar uchun maxsus dasturlar ishlab chiqish;

- madaniy tadbirlarda barcha fuqarolarning ishtirokini ta'minlash.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, inklyuziv madaniy muhit jamiyatda tolerantlik va ijtimoiy birdamlikni kuchaytiradi (UNESCO, 2017).

Inklyuziv faoliyatni tashkil etishning huquqiy asoslari

O'zbekiston Respublikasida nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlarini himoya qilish va ularni jamiyat hayotiga integratsiyalash bo'yicha muhim normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilingan.

Jumladan, "Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida"gi Qonun nogironligi bo'lgan shaxslarning ta'lim, madaniyat va ijtimoiy hayotdagi teng huquqlarini kafolatlaydi (O'zbekiston Respublikasi, 2020).

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi BMTning Nogironlar huquqlari to'g'risidagi Konvensiyasini ratifikatsiya qilgan bo'lib, ushbu konvensiyada nogironligi bo'lgan shaxslarning madaniy hayotda to'laqonli ishtirok etishi ta'minlanishi lozimligi belgilangan (UN, 2006).

Bundan tashqari, mamlakatda madaniyat sohasini rivojlantirishga qaratilgan davlat dasturlari ham inklyuziv muhitni shakllantirishga xizmat qilmoqda.

Zamonaviy yondashuvlar

Hozirgi kunda madaniy-ma'rifiy muassasalarda inklyuziv faoliyatni rivojlantirishda bir qator zamonaviy yondashuvlar qo'llanilmoqda.

Universal dizayn

Universal dizayn konsepsiyasi barcha insonlar uchun qulay muhit yaratishni nazarda tutadi. Masalan:

panduslar

braille yozuvi

audio qo'llanmalar

maxsus belgilar

Bunday infratuzilma nogironligi bo'lgan shaxslar uchun madaniy xizmatlardan foydalanishni osonlashtiradi.

Raqamli texnologiyalar

Raqamli texnologiyalar inklyuziv madaniy xizmatlarni rivojlantirishda muhim rol o'ynamoqda. Virtual muzeylar, onlayn konsertlar va raqamli kutubxonalar nogironligi bo'lgan shaxslar uchun katta imkoniyatlar yaratadi (UNESCO, 2017).

Ijtimoiy hamkorlik

Inklyuziv faoliyatni rivojlantirishda davlat tashkilotlari, nodavlat tashkilotlar va jamoatchilik hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Bunday hamkorlik madaniy loyihalarni samarali amalga oshirishga yordam beradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, madaniy-ma'rifiy muassasalarda inklyuziv faoliyatni rivojlantirish jamiyatda ijtimoiy tenglikni ta'minlashda muhim omil hisoblanadi.

Quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

1. Madaniy muassasalarda inklyuziv infratuzilmani rivojlantirish;
2. Nogironligi bo'lgan shaxslar uchun maxsus madaniy dasturlar tashkil etish;
3. Madaniyat xodimlari uchun inklyuziv faoliyat bo'yicha treninglar tashkil etish;
4. Raqamli texnologiyalar orqali inklyuziv madaniy xizmatlarni kengaytirish;
5. Xalqaro tajribalarni o'rganish va milliy amaliyotga joriy etish.

Natijada madaniy-ma'rifiy muassasalarda inklyuziv muhitni shakllantirish jamiyatning barcha a'zolari uchun teng imkoniyatlar yaratishga xizmat qiladi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, madaniy-ma'rifiy muassasalarda inklyuziv faoliyatni rivojlantirish jamiyatda ijtimoiy tenglikni ta'minlash, madaniy qadriyatlarni keng ommaga yetkazish hamda fuqarolarning madaniy hayotdagi faol ishtirokini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Inklyuzivlik tamoyillarini madaniyat sohasida qo'llash nafaqat nogironligi bo'lgan shaxslar, balki jamiyatning barcha qatlamlari uchun teng imkoniyatlar yaratishga xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasida inklyuziv jamiyatni shakllantirishga qaratilgan normativ-huquqiy hujjatlar madaniy-ma'rifiy muassasalarda inklyuziv faoliyatni tashkil etish uchun mustahkam huquqiy asos yaratib bermoqda. Shu bilan birga, xalqaro tajribalar ham madaniy muassasalarda universal dizayn, raqamli

texnologiyalar hamda ijtimoiy hamkorlik mexanizmlarini joriy etish inklyuziv madaniy muhitni shakllantirishda muhim omil ekanligini ko'rsatmoqda.

Shu sababli madaniy-ma'rifiy muassasalarda inklyuziv faoliyatni rivojlantirish uchun infratuzilmani takomillashtirish, madaniyat xodimlarining malakasini oshirish, zamonaviy texnologiyalarni keng joriy etish hamda nogironligi bo'lgan shaxslarning madaniy hayotdagi ishtirokini qo'llab-quvvatlash zarur. Mazkur chora-tadbirlar amalga oshirilishi natijasida jamiyatda ijtimoiy integratsiya kuchayib, madaniy taraqqiyotning yangi bosqichiga erishish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

O'zbekiston Respublikasi. Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida Qonun. – Toshkent, 2020. – 5–12-betlar.

United Nations. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. – New York, 2006. – 18–25-betlar.

Karimov B. Madaniyat siyosati va boshqaruvi. – Toshkent: Fan, 2019. – 112–118-betlar.

Abdurahmonov Q. Ijtimoiy siyosat asoslari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2018. – 210–215-betlar.

UNESCO. Inclusive Cultural Policies. – Paris: UNESCO Publishing, 2017. – 45–52-betlar.

Qodirov A. Madaniyat muassasalarini boshqarish asoslari. – Toshkent: Tafakkur, 2016. – 96–101-betlar.

Smith J. Inclusive Cultural Development. – London: Routledge, 2015. – 73–80-betlar.